

G. von Murr, Philodem von der Musik (Berlin, 1806)

Η έκδοση

Μια από τις παλαιότερες έντυπες εκδόσεις στη συλλογή σπανίων βιβλίων της Μουσικής Βιβλιοθήκης Α. Βουδούρη έχει προφανές Ελληνικό ενδιαφέρον: πρόκειται για την έκδοση τμημάτων του 4ου βιβλίου από την πραγματεία *Περί Μουσικής* του Επικουρείου φιλοσόφου Φιλοδήμου (συγχρόνου του Κικέρωνος), σε μετάφραση και εκτενή σχολιασμό από τον [Christoph Gottlieb von Murr](#). Στην ίδια έκδοση ο v. Murr παραθέτει μια μικρή μελέτη για το 'ὕφος των ὕμνων' της Αρχαίας Ελληνικής μουσικής, αφορμώμενος από την - πιστευόμενη ως αυθεντική - μελωδία της 'Α Πυθικής Ωδής του Πινδάρου, όπως αυτή δημοσιεύεται στην *Musurgia Universalis* του Athanasius Kircher (Ρώμη, 1650). Πρόκειται για δύο ξεχωριστές μελέτες, η κάθε μία με το δικό της ενδιαφέρον, υπό το κοινό πρίσμα της ιδιαίτερης πρόσληψης της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής από τον v. Murr, ως διαφωτισμένου ευγενούς του 18ου / 19ου αιώνα. Στο παρόν σημείωμα θα μας απασχολήσει η πρώτη μελέτη, αυτή η οποία αφορά το *Περί μουσικής* του Φιλοδήμου.

Φιλοδήμου Περί μουσικής

Μετά από την αναφορά στην ιστορία της ανακάλυψης (1752-54) των παπύρων με κείμενα Επικουρείων φιλοσόφων στις ανασκαφές του Herculaneum, κοντά στη Νεάπολη, και τη φυσική περιγραφή των παπύρων, ξεκινά το κυρίως κείμενο της πρώτης μελέτης, με τα βιογραφικά και εργογραφικά του Φιλοδήμου· συνεχίζει με σχόλια (αρνητικά) για τη φιλολογική ποιότητα της αντιγραφής και τελειώνει με την παράθεση αποσπασμάτων (πρωτότυπο και μετάφραση) από το 4ο βιβλίο του *Περί μουσικής*, στα οποία παρεμβάλλονται σχόλια του v. Murr. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει, οπωσδήποτε, η σύγκριση της έκδοσης του v. Murr, η οποία αναπαράγει αυτήν των *academici*,¹ με την πιο πρόσφατη και φιλολογικά κατά πολύ αρτιότερη έκδοση της Neubecker.² Αυτό όμως που προτίθεται, στα πλαίσια αυτού του μικρού σημειώματος για τη συγκεκριμένη έκδοση, είναι να μετατοπίσω το ενδιαφέρον από τα θέματα του Φιλοδήμου, καθώς και της διαμάχης Επικούρειας και Στωϊκής μουσικής αισθητικής, στους τρόπους πρόσληψής των ανωτέρω από τον v. Murr.

Διάλογος

Μετά την παράθεση ενός πρώτου σύντομου αποσπάσματος από το κείμενο του Φιλοδήμου, ο v. Murr αντιδρά αμέσως εισερχόμενος σε διάλογο με το κείμενο, με τη βοήθεια παραθέσεων από δύο σύγχρονά του, εξαιρετικής για την Αισθητική σημασίας κείμενα: την *Κριτική της Κριτικής Δύναμης* του Kant και την *Καλλιγόνη* του Herder.

Σημειωτέον, ότι τα αποσπάσματα του Φιλοδήμου, τα οποία έχει στη διάθεσή του ο v. Murr, είναι αρκετά προβληματικά από φιλολογικής απόψεως, όπως δείχνει μια απλή σύγκριση με την έκδοση της Neubecker.³ Η φράση, η οποία αποτελεί το ερέθισμα για τα σχόλια που ακολουθούν, με τις παραθέσεις των Kant και Herder, είναι και αυτή θύμα παρανόησης, από μεριάς των *academici* και του v. Murr:

von Murr (33):

Διοπερ ουδε συνάγεται το τοις κατα μέρος αυτην χρησιμευειν, αλλ' ειπερ αρας των δημοσιων

Neubecker (41):

[δ]ι' όπερ ουδ[έ] συνάγετα[ι] το τοις | κατά μέρος αυτήν χρησιμεύειν, αλλ'είπερ άρα, [τ]ωι δημοσίωι.

Η μετάφραση του ν. Murr ("... διόλου δεν προκύπτει, ότι η μουσική (ακόμη κι'αν συνοδεύει θρησκευτικές τελετές) παρέχει ιδιωτικό όφελος, αλλά μάλλον, δημόσιες προσευχές"), αν και όχι τόσο ευσταθής νοηματικά, αποδίδει πάντως την αντίθεση ιδιωτικού και δημοσίου οφέλους, η οποία εκφράζεται στο συγκεκριμένο απόσπασμα (μεταφράζοντας από τη - σωστότερη - έκδοση της Neubecker: "Συνεπώς δεν μπορούμε να ισχυρισθούμε, ότι [η μουσική] προσφέρει μεμονωμένα ωφέλη, αλλά αν συμβαίνει καν αυτό [ότι προσφέρει κάποιο όφελος], τότε [το όφελος θα ισχύει] για όλους"). Σε κάθε περίπτωση, η αρνητική στάση του Φιλοδήμου προς τη μουσική, τόσο στο αναφερθέν απόσπασμα, όσο και - κυρίως - στα αποσπάσματα που ακολουθούν,⁴ προκαλεί στον ν. Murr το ακόλουθο, πρώτο εκτεταμένο σχόλιο:

Wenn wir auch mit Kant annehmen wollten, ⁵ dass die Tonkunst ihrer Natur nach, mehr Genuss , als Cultur gewaehre, und durch Vernunft beurtheilt, weniger Werth habe, als jede andere der schoenen Kuenste: so muss man doch gestehen, dass sie das Gemueth zu hohen Ideen erhebt, und dass sie Geistersprache der Toene sei, welche starke Empfindungen und hohe Gefuehle erregt, zumal in unsrer neuen, den Griechen und Romern gaenzlich unbekannten, harmonischen Kunst. [Ακόμα και αν δεχόμασταν την άποψη του Kant, ότι η Μουσική, λόγω της φύσης της, προσφέρει περισσότερη ευχαρίστηση παρά καλλιέργεια, και ότι, κρινόμενη με ορθό λόγο, έχει λιγότερη αξία από κάθε άλλη των Καλών Τεχνών, θα έπρεπε εντούτοις να παραδεχθούμε, ότι αίρει το φρόνημα προς υψηλές ιδέες και ότι είναι μία άυλη γλώσσα των ήχων, η οποία προκαλεί δυνατές συγκινήσεις και υψηλά συναισθήματα, ιδίως στην περίπτωση της δικής μας αρμονικής τέχνης, της παντελώς άγνωστης στους Έλληνες και τους Ρωμαίους (ν. Murr, 34)].

Πρόσληψη

Ο ν. Murr αντιδρά στις ακραίες, όπως ο ίδιος μοιάζει να θεωρεί, θέσεις του Επικούρειου ως εξής:

α. αναζητά ένα οικείο πρότυπο, μέσω του οποίου να κατανοήσει την αρχαία άποψη, καταφεύγοντας στο κείμενο του Kant,

β. εκφράζει τις αντιρρήσεις του για τις αρνητικές περί μουσικής θέσεις, όχι απ'ευθείας στο Φιλόδημο, αλλά μέσω της αναφοράς στον Kant, όπως φαίνεται στην υποσημείωσή του στο προαναφερθέν κείμενο της σ. 34:

Vergleichungen der schonen Kunste, und ihr Rang, sind wie alle Vdergleichungen, sehr schwankend. [Συγκρίσεις μεταξύ των Καλών Τεχνών, και η ιεράρχησή τους, είναι, όπως όλες οι συγκρίσεις, πολύ επισφαλείς]

και λίγο πιο κάτω, εισάγοντας την αντίθετη - εκθιαστική για τη μουσική - άποψη από την *Kalligone* του Herder:

...aber Herder raeumt der Musik einen Vorzug ein, der selbst Kants Scharfblicke entgieng. "Von der Musik", sagt er, "muss jede Kunst, die am Sichtbaren haftet, an i n n e r W i r k s a m k e i t uebertroffen werden, wie der Koerper vom Geiste κ.λπ. [αλλά ο Herder αναγνωρίζει στη μουσική ένα πλεονέκτημα, το οποίο διέφυγε ακόμη και αυτού του οξυμμένου βλέμματος του Kant. "Η μουσική",

γράφει, “ξεπερνά σε ε σ ω τ ρ ι κ ή π ί δ ρ α σ η κάθε τέχνη, η οποία περιορίζεται στο χώρο του ορατού, έτσι όπως το πνεύμα ξεπερνά το σώμα κ.λπ. Η έμφαση ανήκει στο συγγραφέα· ν. Murr, 35].

γ. Απαντά στον Kant, μαζί και στο Φιλόδημο, με την άποψη του Herder (‘υπεροχή της μουσικής έναντι των Παραστατικών Τεχνών’), άποψη με την οποία ταυτίζεται εντελώς.

Συμπεράσματα

Ο ν. Murr αντιμετωπίζει το απόσπασμα του Φιλοδήμου ως διαπραγμάτευση ενός *διαχρονικού* θέματος, δηλ. περί αξίας της μουσικής και της σχέσης της με τις άλλες τέχνες. Έτσι, εκφράζει τις δικές του απόψεις επάνω στο *ίδιο* θέμα, ή, ακριβέστερα, επιστρατεύει θέσεις συγχρόνων του διανοητών. Καταλήγει σε πλήρη διαφωνία με την κεντρική θέση του *Περί μουσικής* (ότι δηλ. κανένα όφελος δεν πηγάζει από τη μουσική)· παρά ταύτα δεν παραλείπει να δικαιολογήσει το συγγραφέα, αφού ο τελευταίος είχε την ατυχία να αγνοεί τη ‘νέα αρμονική τέχνη’ της εποχής του ν. Murr .

Η ιδιαιτερότητα της πρόσληψης του Φιλοδήμου από τον ν. Murr αποτυπώνεται στην ταύτιση των Επικουρείων θέσεων με αυτές του Kant και την ακόλουθη απόρριψή τους, μέσω της παράθεσης του Herder. Ο ν. Murr δεν συνεχίζει απλά την πολεμική αντιπαράθεση του Herder με τον Kant,⁶ τρία χρόνια από το θάνατο του πρώτου και δύο από αυτόν του δεύτερου, αλλά την αναπαράγει, ταυτιζόμενος απόλυτα με το ίνδαλμά του (τον Herder) .

Από την άλλη, η αντιμετώπιση του αρχαίου συγγραφέα ως “όχι-ακόμα-“αρμο- νικού””⁷ αποκτά επί πλέον ενδιαφέρον, συγκρίνοντάς την με τη βασική, κατά τη σύγχρονη έρευνα,⁸ διαφοροποίηση του Herder έναντι του Kant: δηλ. τη βαρύτητα, την οποία απέδιδε ο πρώτος στην ιστορική ιδιαιτερότητα.

Πάνος Βλαγκόπουλος

¹ Ο όρος αναφέρεται στα μέλη της Academia Ercolanese, η οποία ιδρύθηκε από τον επίσκοπο Rosini κ.ά. το 1756 για τη μελέτη των αναφερθέντων παπύρων.

² επιμ./μτφ./σχόλια Annemarie J. Neubecker, *Philodemus: Ueber die Musik IV. Buch*, La scuola di Epicuro τ. 4 (Νεάπολη, 1986).

³ Συχνά, η ανάγνωση του ν. Murr οδηγεί σε πλήρεις παρανοήσεις: “[η μουσική] απουσίαζε σχεδόν από τους αθλητικούς αγώνες” έναντι του - προφανώς - σωστού “[ήδη η μουσική εκκλίνει από τις θρησκευτικές τελετές], όχι όμως από τους αθλητικούς αγώνες”.

⁴ Η θέση, π.χ., ότι οποιαδήποτε επίδραση έχουν τα τραγούδια οφείλεται στο ποιητικό κείμενο και καθόλου στη μουσική, (ότι και υπό των ποιημάτων γίνετο, αλλ’ ουχ υπό κατά την μουσικήν την νυν εξεταζομένην col. V, v. 17-20).

⁵ Ο ν. Murr αναφέρεται στην παράγραφο 53 “Vergleichung des Aesthetischen Werts der Schoenen Kuenste untereinander” [“Σύγκριση της αισθητικής αξίας των Καλών Τεχνών”], του του ‘Α βιβλίου: “Analytik des Schoenen” [“Αναλυτική του Ωραίου”] του ‘Α μέρους: “Kritik der aesthetischen Urtheilskraft” [“Κριτική της αισθητικής κριτικής δύναμης”] της *Kritik der Urtheilskraft* [“Κριτική της κριτικής δύναμης”] του Immanuel Kant, ιδ. σ. 216-218 της 1ης έκδοσης (Berlin & Libau, 1790).

⁶ Υπενθυμίζουμε ότι η σχέση των δύο κειμένων, τα οποία (αντι-)παράθετει ο ν. Murr δεν είναι διόλου τυχαία: η *Kalligone* (1800) γράφτηκε ως αντι-Καντιανή κριτική στην *Κριτική της Κριτικής Δύναμης* (1790)· όπως άλλωστε προηγουμένως η *Metakritik* (1799) υπήρξε η πολεμική απάντηση του Herder στην *Κριτική του Καθαρού Λόγου* (Ρίγα, 2η έκδ., 1787).

⁷> πρβλ. “...η άυλη γλώσσα των ήχων προκαλεί δυνατές συγκινήσεις και υψηλά αισθήματα, ιδίως στην περίπτωση της δικής μας αρμονικής τέχνης, της παντελώς άγνωστης στους Έλληνες και τους Ρωμαίους” (ν. Murr, 34).

⁸ βλ. το λήμμα του H. D. Irmischer για τον Herder στην *Encyclopaedia Britannica* (ψηφιακή. έκδ., 1997).